

דו"ח הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010 - חלק ראשון

תקציר

רקע

1. מסיבות שיפורטו להלן, ביום 3 בינואר 2009 הטילה ישראל סגר ימי על חופי רצועת עזה כחלק מהעימות המזוין שלה עם חמאס. לקראת יום 31 במאי 2010 התקרב לחופי ישראל משט של שישה כלי שיט, ועליהם כ-700 נוסעים. על סיפונה של הגדולה שבאוניות המשט, ה"מאווי מרמרה" (להלן: המרמרה) היו כ-590 נוסעים ואנשי צוות. ביום 31 במאי 2010, עלו על סיפון המרמרה חיילי צה"ל והשתלטו עליה במסגרת מבצע לאכיפת הסגר הימי. במהלך העלייה לספינה וההשתלטות, נתקלו חיילי צה"ל בהתנגדות אלימה. בסופו של העימות נמצא כי תשעה מנוסעי הספינה נהרגו וחמישים וחמישה נפצעו. כמו כן, נפצעו תשעה חיילי צה"ל.

2. ביום 14 ביוני 2010 הקימה הממשלה ועדה ציבורית בלתי תלויה לבדיקת היבטים שונים הנוגעים לפעולות שנקטה מדינת ישראל. כחברי הוועדה מונו שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל, יו"ר; פרופ' שבתאי רוזן (ד"ל); האלוף (מיל') עמוס חורב, השגריר ראובן מרחב ופרופ' מיגל דויטש. ביום 29 בספטמבר 2010 הלך לעולמו פרופ' שבתאי רוזן ז"ל. כמו כן, מונו שני מומחים זרים שימשו כמשקיפים: הלורד דיוויד טרימבל ותת אלוף (במיל') קנט ווטקין. שני המשקיפים הזרים היו שותפים מלאים לעבודתה של הוועדה, כאילו הם חברים ממש, אך ללא זכות הצבעה. בהקשר זה יצוין כי עבודת הוועדה התנהלה בעברית ובאנגלית, צוות הוועדה היה דו-לשוני ועבודת הכתיבה התנהלה בשתי שפות. כמרכז הוועדה מונה עו"ד הושע גוטליב. בעת כתיבתו של דו"ח זה ייעצו לוועדה גם שני מומחים בעלי שיעור קומה בתחום המשפט הבינ"ל, ה"ה פרופ' ד"ר וולף היינטשל פון היינג מאוניברסיטת אירופה וויאדרינה (גרמניה) ופרופ' מייקל שמיט, ראש הפקולטה למשפט בין-לאומי פומבי בבית הספר למשפטים של דוראהם (בריטניה). השניים אף סמכו את ידיהם על המסקנות המשפטיות שבדו"ח. פרופ' רות לפידות, כלת פרס ישראל למשפט בינלאומי, סייעה אף היא לוועדה בעצה ובהדרכה.

1 הניתוח העובדתי והמשפטי המפורט של כל הסוגיות דלהלן, וסוגיות נוספות, ניתן למצוא בדו"ח עצמו, המחזיק במאתיים וחמישים עמודים ומאה עמודים נוספים של נספח חסוי. הדו"ח מופיע באתר האינטרנט של הוועדה: www.turkel-committee.gov.il

בהקמתה של הוועדה קבלה על עצמה, כוועדה וכיחידים, שליחות קשה ומייסרת של בירור האמת בסוגיות שלשמן הוקמה. הוועדה, שנקבע כי תהיה עצמאית ובלתי תלויה ומאחורי כל אחד מחבריה עבר רב שנים של עצמאות ואי תלות במילוי תפקידי השונים, יצאה לדרכה. בחקירתם של הנושאים שבפניה - חקירות מורכבות, מסובכות וממושכות המצריכות עיון בפרטי פרטים, הן במישור העובדתי והן במישור המשפטי - דקדקה מאוד מאוד, ועשתה כל שבכוחם של בני תמותה, שהוטל עליהם לשבת בדין כזה, לעשות. הוועדה שקדה על מלאכתה ושאפה להגיע לחקר האמת המלאה, אמת לאמיתה, אפילו אם היא קשה ומכאיבה. לאורך כל דרכנו קיוונו וייחלנו שלא תצא חלילה תקלה מתחת ידינו ושלא ניכשל בדבר עובדה או בדבר משפט. אנו מקווים שעלה בידינו להגיע לכך.

3. בחלקו הראשון של הדו"ח, המוגש עתה, נבחנו חוקיותו של הסגר הימי שהוטל על רצועת עזה וחוקיותן של הפעולות שנקט צה"ל לשם אכיפתו של הסגר הימי בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי. כן נבחנו פעולות המארגנים והמשתתפים במשט וזהותם. בחלק נוסף של הדו"ח שיוגש במועד מאוחר יותר תידון השאלה האם מנגנון הבדיקה והחקירה הנוהג בישראל לגבי הפרות של דיני הלחימה באופן כללי, וכפי שהוא מיושם ביחס לאירוע הנוכחי, תואם את חובותיה של מדינת ישראל בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי. כמו כן, יידונו בחלק השני של הדו"ח שאלות נוספות שעלו במהלך עבודתה של הוועדה, לרבות שאלות שיש להן חשיבות מבחינה ישראלית פנימית.

4. הוועדה גבתה עדויות בעל פה ובכתב תוך שקיפות מירבית של הליכיה. הישיבות שבהן נגבו עדויות היו בדלתיים פתוחות ופורסמו באתר האינטרנט של הוועדה. חלקים מן העדויות נגבו בדלתיים סגורות מטעמים של ביטחון המדינה ויחסי החוץ שלה. בסך הכל שמעה הוועדה 26 עדויות במהלך 15 ימי דיונים, ו-11 עדויות בדלתיים סגורות.

הוועדה העבירה באמצעות שגרירות טורקיה בישראל הזמנה לעדות לרב-החובל של המרמרה, טורל מהמות, וכן למנהיג ה-IHH, בולנט ילדרים, תוך ציון העובדה כי הוועדה תהיה מוכנה לשקול פתרונות פרוצדוראליים שונים במטרה לאפשר את העדויות. כן ביקשה הוועדה משגרירות טורקיה בישראל לסייע לה בגיבוש רשימת עדי ראייה שבידם מידע ו/או מסמכים רלוונטיים ואשר מוכנים להעיד בפני הוועדה. לצערה של הוועדה, פניות אלה לא זכו למענה. כמו כן פורסמה פניה לציבור שבה נתבקש כל אדם שברשותו מידע או מסמכים רלוונטיים לסוגיות שבסמכותה של הוועדה להעבירו לידיה. עוד הוזמנו נתינים בריטיים שהשתתפו במשט והביעו את רצונם לספק ראיות לוועדה, להעביר את תמצית הדברים שאותם הם מבקשים להביא בפני הוועדה כדי שניתן יהיה להחליט בדבר נחיצות עדותם. הוועדה אף הציעה - אחרי שעניין זה הוסדר מול שלטונות בריטניה - לשמוע עדויות אלה באמצעות ועידת

וידאו. הצעות הוועדה לא זכו למענה. עם זאת, הוזמנו להעיד, והעידו לפני הוועדה, נציגיהם של שלושה ארגוני זכויות אדם מישראל ושני אזרחי ישראל שהשתתפו במשט. במצב דברים זה נאלצה, אפוא, הוועדה להישען בעיקר על עדויות ודו"חות של גורמים ישראליים, אך גם על חומרים כתובים ומצולמים מהימנים נוספים שעלה בידיה לקבל.

במטרה להעמיק ולהרחיב את בירור האמת פעלה הוועדה באמצעות צוות צה"לי, שמונה לשם כך, ואשר ביצע תחקירים לפי הנחיות מפורטות של נציגות הוועדה ובליווי שלה. בגדר תחקירים אלה נגבו עדויות של עשרות לוחמים ושל גורמים צה"ליים שהיו מעורבים במישרין באירועים. כמו כן קיבלה הוועדה לידיה, אלפי קבצי וידאו ושמע המכילים מאות שעות הקלטה וצילום, שנאספו ממקורות שונים לרבות צילומים ממצלמות האבטחה שהיו על המרמרה, תוצאות צילומים של אמצעי חוזי שונים, הקלטות של דיווחים ברשת הקשר במהלך האירוע וכן צילומים וסרטים שצולמו על-ידי משתתפי המשט בשעה ששהו על המרמרה.

כן הועברו לידי הוועדה מסמכים רבים שנכללו ביותר מ- 150 תיקי מוצגים, ובכלל זה סקירות שונות בנושאי עבודתה (שנערכו בחלקן על-פי בקשת הוועדה); פרוטוקולים של ישיבות ממשלה, ישיבות קבינט, וישיבות "פורום השביעייה"; סיכומי פגישות עבודה של גורמים שונים בממשלת ישראל, בצה"ל וברשויות רלוונטיות נוספות; ותחקירים פנימיים שנערכו בצה"ל ובגופים נוספים. כמו כן העבירה משטרת ישראל לידי הוועדה 46 תקליטורים המתעדים את חקירותיהם של חלק ממשתתפי המשט, וכן הועברו לידי הוועדה תיעוד של חפצים ותעודות שנתפסו על המרמרה; חומרים שנתפסו ממחשבים על המרמרה; מסמכים רפואיים שונים ועוד.

הוועדה בחנה את כל העדויות, המקורות והאסמכתאות בחינה ביקורתית ומדוקדקת, תוך הצלבת העדויות בינן לבין עצמן וכן עם מקורות מידע נוספים, ככל שהם מקורות ישירים ואותנטיים.

הסגר הימי על רצועת עזה

5. מאז ראשית שנת 2001 נורו מתוך רצועת עזה על יישובי הדרום הסמוכים לרצועת עזה, על בסיסי צה"ל השונים, על מעברי הגבול בין ישראל והרצועה (וטרם ההתנתקות מרצועת עזה, גם על היישובים הישראליים ברצועה), בהיקפים גדלים והולכים, אלפי פצצות מרגמה ורקטות מסוגים שונים. בעקבות השתלטות ארגון הטרור חמאס על רצועת עזה במהלך חודש יוני 2007 נקטה הממשלה באמצעים שונים. ביום 3 בינואר 2009, במהלך מבצע "עופרת יצוקה", הוטל סגר ימי על חופי רצועת עזה. המשמעות של הטלת סגר ימי על פי כללי המשפט הבינלאומי היא מתן

היתר לצד לעימות מזוין למנוע כניסה לאזור האסור של כל כלי שיט המנסה להפר את הסגר.

6. מהעדויות ששמעה הוועדה, עולה כי ממשלת ישראל הטילה את הסגר הימי על רצועת עזה בשל סיבות צבאיות-ביטחוניות שעיקרן הצורך למנוע חדירת אמצעי לחימה, פעילי טרור וכסף לתוך רצועת עזה; וכן הצורך למנוע את יציאתם של פעילי טרור, ואיומים נוספים המועברים בדרך הים מתוך רצועת עזה. הסגר הימי לא הוטל במטרה להגביל את העברתה של אספקה הומניטארית לרצועת עזה או כדי לשבש את קשרי המסחר של רצועת עזה, מן הטעם שאין נמל מסחרי על קו החוף של עזה, ובשל כך לא התקיים בעבר סחר ימי דרך חופי רצועת עזה. עם זאת, הטלתו של הסגר הימי נתפשה גם כלגיטימית גם בתוך ההקשר של האסטרטגיה הכוללת של ישראל שעניינה אי מתן לגיטימציה לחמאס.

אחרי סיומו של מבצע "עופרת יצוקה" נותרה ההחלטה בדבר הטלתו של הסגר הימי על כנה ולא נבחנה מחדש.

התאמת הסגר הימי לכללי המשפט הבינלאומי

7. בפתח הדיון בשאלת התנאים להטלתו ולאכיפתו של הסגר הימי על רצועת עזה הגיעה הוועדה לשתי מסקנות שיש להן חשיבות מבחינה המסגרת המשפטית החלה: (1) העימות בין ישראל ובין החמאס הוא בינלאומי באופיו; (2) השליטה האפקטיבית של ישראל ברצועת עזה הסתיימה עם השלמת ההתנתקות בשנת 2005.

8. הכללים המשפטיים המסדירים את הטלתו של סגר ימי הם חלק מדיני הלוחמה בים. לפי הכללים שבמדרין סן רמו על המשפט הבינלאומי החל על סכסוכים מזוינים בים משנת 1994 - פרי עבודתם של קבוצת מומחים, המציע הצהרה עכשווית מפורטת על המשפט הבינלאומי המנהגי לגבי לוחמה בים, ובכלל זה בעניין הטלתו של סגר ימי - התנאים הפורמאליים להטלתו של סגר ימי הם, בין היתר: כי יש להכריז ולהודיע על הסגר; הכרזה כאמור חייבת לציין את תאריך תחילת הסגר, משכו, מיקומו והיקפו; הסגר חייב להיות "אפקטיבי"; הסגר יכול להיות מוצב במרחק מסוים מן החוף לפי דרישות הצבא; ניתן לאכוף את הסגר באמצעות שילוב של שיטות ואמצעי לחימה לגיטימיים; הסגר חייב להיות מיושם ללא הבחנה ביחס לכל כלי השיט של כל המדינות; וכן יש להכריז ולהודיע על כל הפסקה של הסגר, הסרה ארעית שלו, הרחבתו, ומהלכים אחרים כיוצא באלה. הוועדה בחנה בזהירות ובפירוט אם נתקיימו תנאים אלה והגיעה לכלל מסקנה כי ישראל מילאה אחר תנאים אלה.

9. עוד יצוין כי על פי מדרין סן רמו על הצד המטיל סגר ימי לשקול את השפעתו ההומניטארית על האוכלוסייה האזרחית בשטח. כדי לקבוע את ההשפעה ההומניטארית של הסגר הימי על האוכלוסייה האזרחית, בחנה הוועדה גם את השפעותיה ההומניטאריות של מדיניות המעברים היבשתיים של ישראל, שעניינה

הגבלות אזרחיות, ובין היתר, הגבלות על מעבר טובין ותנועת אנשים שהוטלו על המעברים היבשתיים לרצועת עזה עקב השתלטות החמאס על הרצועה בשנת 2007. זאת, נוכח ההקשר הכולל של הטלת הסגר הימי (דהיינו, האסטרטגיה הכוללת של ישראל מול ממשל החמאס); נוכח העובדה שבפועל, כלי שיט המנסים להגיע לרצועת עזה מופנים לנמל אשדוד שם מועבר דרך המעברים היבשתיים הציוד ההומניטארי שעל סיפונם לרצועת עזה, לאחר בידוק בטחוני; ונוכח הקושי לבדוד את השפעת הסגר הימי על המצב ההומניטארי בעזה ממדיניות המעברים היבשתיים.

10. כעולה מן העדויות ששמעה הוועדה, מטרת מדיניות המעברים היבשתיים הייתה להשיג שני יעדים: יעד ביטחוני - מניעת כניסת נשק, תחמושת ואספקה צבאית לתוך רצועת עזה במטרה לצמצם את התקפות החמאס על ישראל ואזרחיה; וכן יעד אסטרטגי נרחב יותר של "לוחמה כלכלית עקיפה", שמטרתו צמצום היכולת הכלכלית של החמאס כגוף השולט בעזה לנקוט בפעולה צבאית נגד ישראל.

11. על השפעתה של מדיניות המעברים היבשתיים על האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה למדה הוועדה מעדותו של מתאם פעולות הממשלה בשטחים (קצין בדרגת אלוף העומד בראש מנגנון המפקד על התיאום פעולות הממשלה מול רצועת עזה ומול שטחי יהודה ושומרון), דו"חות כתובים מפורטים שערך, עדויותיהם של ארגוני זכויות אדם לפני הוועדה ומדיווחים של ארגוני זכויות אדם וארגונים הומניטאריים הפועלים ברצועת עזה.

בהקשר זה חשוב לציין כי השאלה העיקרית שעליה נתנה הוועדה את דעתה הייתה אם קיימה ישראל את מחויבותיה לפי כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי. מדריך 10 אוסר על הטלת סגר ימי ככל שמטרתו היחידה היא הרעבה של האוכלוסייה או למנוע ממנה מוצרים חיוניים לקיומה או ככל שהפגיעה באוכלוסייה האזרחית היא, או צפוי שתהיה, מופרזת, ביחס ליתרון הצבאי הצפוי והישיר מן הסגר הימי. כמו כן, וכפוף לתנאים מסוימים, חייב הצד שהטיל את הסגר הימי לאפשר מעבר חופשי של מזון ואמצעים חיוניים אחרים, ככל שהאוכלוסייה האזרחית אינה מקבלת אספקה הולמת של מזון ואמצעים חיוניים כאמור. עוד נקבע כי, כפוף לזכות לקבוע הסדרים טכניים, יש לאפשר העברת ציוד רפואי לאוכלוסייה האזרחית או לפצועים ולחולים בכוחות האויב.

12. האיסור על הרעבת אוכלוסייה אזרחית (כלל 102 (א) למדריך 10 רמו). מעיון במכלול החומר שלפני הוועדה עולה כי המגבלות שהטילה ישראל במסגרת מדיניות המעברים היבשתיים, הביאו בחשבון חובה ההומניטארית זו והן תוכננו במיוחד על מנת להימנע ממצב של "הרעבה", תוך קיום שיתוף פעולה הדוק עם הרשות הפלסטינית, ארגוני זכויות אדם והקהילייה הבינלאומית במטרה למנוע מצב כאמור.

13. אספקה של אמצעים חיוניים להשרדותה של האוכלוסייה האזרחית (כלל 102(א) ובכלל 103 למדריך סן רמו). הוועדה מצאה שישראל אינה מונעת כניסתם לרצועת עזה של אמצעים החיוניים להשרדותה של האוכלוסייה האזרחית. יתר על כן, בפני הוועדה הוצגו ראיות לכך שישראל מאפשרת להכניס אמצעים החיוניים להשרדותה של האוכלוסייה האזרחית וכי היא מספקת סיוע הומניטארי ככל שנדרש לפי כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי באותם תחומים אשר צוינו על-ידי ארגוני זכויות האדם כמקור לדאגה.

14. מעבר של ציוד רפואי (כלל 104 למדריך סן רמו). לא הוצגו בפני הוועדה ראיות לכך שישראל מונעת מעבר של ציוד רפואי מעבר לזה הכלול ברשימת החומרים שהכנסתם לרצועת עזה נמנעת מסיבות ביטחוניות. אומנם, קיימים עיכובים מסוימים ביחס לאישור הכנסת ציוד לרצועת עזה ובאשר לקבלת אישורים לטיפול רפואי מחוץ לרצועת עזה שברור כי יש לנסות ולהימנע מהם, ואולם נראה כי מרבית הסיבות לעיכובים אלה כרוכות בנושאים ביטחוניים או במורכבות התהליך אותו עוברת כל בקשה לטיפול רפואי מחוץ לרצועת עזה (אישור מטעם הרשות הפלסטינית בעזה וברמאללה טרם אישורה על-ידי ישראל). עוד יאמר כי גם בהקשר זה פועלת ישראל בשיתוף פעולה עם הרשות הפלסטינית והקהילייה הבינלאומית על מנת לצמצם את הקשיים. יודגש, כי השיטה שלפיה מועברים הטובין המגיעים בדרך הים לרצועת עזה באמצעות נמל אשדוד ודרך המעברים היבשתיים מאפשרת העברה של אספקה רפואית. לפיכך, הגיעה הוועדה לכלל מסקנה כי ישראל מקיימת את חובותיה לעניין אספקה רפואית בזמן סגר ימי. חרף זאת, ראוי שישראל תוסיף ותיתן דעתה על אותם עניינים המצויים באחריותה גם בעתיד במטרה לבחון אם ניתן לשפר את המצב הקיים ועל מנת שצרכיהם הרפואיים של תושבי רצועת עזה יזכו בתשומת הלב הראויה.

15. התועלת הצבאית שבהטלתו של הסגר הימי לעומת הנזק שנגרם לאוכלוסייה האזרחית (כלל 102 (ב) למדריך סן רמו). לפי כלל 102(ב) במדריך סן רמו יש לשקול את הנזק (damage) שנגרם, או שיכול להיגרם, לאוכלוסייה האזרחית ביחס לתועלת הצבאית הישירה והקונקרטיה הצפויה מהטלתו של סגר ימי. נראה כי העובדה שהתקפות הטילים מרצועת עזה אל עבר ישראל פחתו משיא של 3,278 בשנת 2008 לסך של 165 התקפות נכון לחודש אוקטובר שנת 2010 מעידה לא רק על הפגיעה שספגה התשתית הצבאית של החמאס במהלך מבצע "עופרת יצוקה", אלא גם על הקשיים בהם נתקל החמאס בניסיון לשקם תשתית זו, ובכלל זה סגירת נתיב התחמשותו מחדש בדרך הים. במונחים של תועלת צבאית צפויה, נראה כי האמצעים המשולבים שנגקטו הובילו לכך שיכולתו של החמאס מוגבלת יחסית וקצב התחמשותו מחדש איטי משהיה יכול להיות אלמלא ננקטו צעדים אלה. הוועדה משוכנעת שאלמלא הסגר הימי, החמאס היה יכול להגביר את קצב התחמשותו או לתקוף את ישראל בדרך הים. המטרה המשולבת של הסגר הימי ומדיניות המעברים

היבשתיים היא להגביל באופן אסטרטגי את יכולתו של החמאס לתקוף את ישראל ואת אזרחיה.

ברור שקביעת היתרון הצבאי הצפוי מהטלתו של הסגר הימי היא השלב הראשון בשקילת המידתיות. בכלל 102(ב) למדריך 10 רמו טבועה ההכרה כי האוכלוסייה האזרחית בשטח הנתון במלחמה תסבול במידה מסוימת. ואומנם, סבל זה הוא בגדר מציאות טראגית הן עבור האוכלוסייה בישראל והן עבור האוכלוסייה של רצועת עזה. המשפט הבינלאומי ההומניטארי מאמץ, אפוא, גישה פרגמטית למציאות זו של העימות המזוין בכך שכלליו אינם מונעים השפעה שלילית על האוכלוסייה, אך מבקשים להגבילה. אשר לבחינת הנזק לאוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה, הוועדה לא מצאה דבר בחומר הראיות הנרחב שבחנה, כולל החומרים שהוגשו על-ידי ארגוני זכויות אדם, לכך שישראל מנסה למנוע מהאוכלוסייה ברצועת עזה מזון או להחליש או להשמיד את האוכלוסייה באמצעות הרעבה. באופן דומה, ישראל מקיימת את מחויבותה בקשר לאספקת אמצעים חיוניים וציוד רפואי.

ישראל אכן עשתה זאת באמצעות הקמתו של מנגנון המפקח באופן צמוד על העברת של ציוד כזה לרצועה באמצעות המעברים היבשתיים. מהחומר שהובא לפני הוועדה ברור שהרשויות הישראליות מפקחת בקביעות ובאופן צמוד על מדיניות המעברים היבשתיים ואף נעשו, לפי הצורך, התאמות במדיניות זו כדי להתמודד עם הסוגיות שמועלות.

אשר לתקופה שבחנה הוועדה - החל ביישום מדיניות המעברים היבשתיים ביום 19 בספטמבר 2007 ועד האירוע נשוא דו"ח זה ביום 31 במאי 2010 - מסקנת הוועדה היא כי ישראל עומדת בדרישת עקרון המידתיות בהקשר של הטלת סגר ימי, וזאת במיוחד לאור הצעדים הנרחבים שבהם נקטה על מנת למתן את ההשפעות ההומניטאריות על אוכלוסיית רצועת עזה. עם זאת, דעת הוועדה היא כי קיימת סכנה שהגבלות מקיפות על טובין לא ייחשבו מידתיות לאורך זמן. בהקשר זה חשוב להדגיש כי מדיניות המעברים היבשתיים שונתה במהלך חודש יוני 2010 באופן שהותרה הכנסת כל מוצר שהוא למעט פריטים האסורים בכניסה לרצועת עזה שהם "רק נשק, אמצעים תומכי לחימה ופריטים בעייתיים דו-שימושיים". שינוי נוסף במדיניות זו נעשה ביום 8 בדצמבר 2010, אז נקבע כי, כפוף למגבלות מסוימות, תאושר תוכנית הדרגתית להוצאת טובין מרצועת עזה אל מחוץ לגבולות ישראל ולאזור יהודה ושומרון. הוועדה לא בחנה ראיות חדשות שעניינן מדיניות המעברים היבשתיים החדשה ולפיכך אין ביכולתה להעריך את השפעתה. עם זאת, ככל שיהיה בכך כדי לשפר את מצבה של האוכלוסייה האזרחית ברצועת עזה, יש, כמובן, לברך על כך.

16. טענות בדבר "ענישה קולקטיבית". מסקנתה של הוועדה היא כי הטלתו ואכיפתו של הסגר הימי על רצועת עזה - אפילו כששוקלים אותו בצוותא חדא עם מדיניות המעברים היבשתיים - אינם מהווים "ענישה קולקטיבית" של אוכלוסיית

הרצועה. בין היתר, אין דבר בחומר הראיות, ובכלל זה גם בחומר המצוי בדוחות הומניטאריים רבים ובדוחות זכויות אדם שהיו לעיני הוועדה, המלמד - ואפילו ברמז - על כך שישראל הטילה בכוונה תחילה הגבלות על כניסת סחורות לרצועת עזה, מתוך מטרה בלעדית (או עיקרית) של מניעתן מן האוכלוסייה האזרחית של עזה. המגבלות הוטלו כדי להגביל את יכולתו של החמאס, ובכלל זה יכולתו הכלכלית, להמשיך ולתקוף את ישראל.

אמצעים לפתרון מחלוקות בדבר חוקיותו של סגר ימי

17. ראוי להדגיש כי לא עומדת ליחידים או לקבוצות הזכות להפר סגר ימי שהוטל בהתאם לכללים החלים על הטלתו, גם ככל שהם מחזיקים בעמדה שהוא בלתי חוקי בשל השפעתו על האוכלוסייה האזרחית.

מסקנת הוועדה ביחס לחוקיות הטלתו של הסגר הימי

18. מסקנת הוועדה היא, אפוא, כי הטלתו של הסגר הימי על רצועת עזה הייתה כדין ובהתאמה לכללי המשפט הבינלאומי, בהתחשב בנסיבות הביטחוניות ובמאמציה של ישראל למלא אחר חובותיה ההומניטאריות.

הפעולות לאכיפת הסגר הימי ביום 31 במאי 2010

רקע

19. דיווחים על התארגנותו של המשט החלו בראשית שנת 2010. מהדיווחים עלה בבירור כי משט זה היה שונה בהיקפו - מבחינת מספרם של כלי השיט במשט ומספר הנוסעים וכמות הציוד שביכולת כלי השיט השונים לשאת - מהמשטים שקדמו לו. בהתאם לכך החלה היערכות ישראלית, הן בהיבט המדיני-דיפלומטי במטרה למנוע את יציאת המשט, והן בהיבט הצבאי, במטרה לאכוף את הסגר הימי ולמנוע את הגעת כלי השיט לרצועת עזה. המאמצים הדיפלומטיים והמדיניים שננקטו לא נשאו פרי והמשט, בהיקף של שישה כלי שיט, יצא לדרכו.

20. משט זה אורגן על-ידי קואליציה של מספר ארגונים, המרכזי שבהם הוא ארגון ה-IHH, ארגון סיוע הומניטארי טורקי המסייע גם לארגוני טרור בעלי אופי אסלאמי-רדיקלי ואנטי-מערבי. ארגון ה-IHH הוא בעליה של המרמה. הארגון תומך בחמאס ואינו מסתיר את הקשרים בין הארגונים. בשנת 2008 הכריז שר הביטחון על ארגון זה כעל "התאחדות בלתי מותרת" בישראל; הארגון הוצא אל מחוץ לחוק בגרמניה; ובחודשים האחרונים מתבצעת בחינה אמריקאית להכרזה עליו כארגון מממן טרור.

הפעולה הצבאית לאכיפת הסגר הימי ביום 31.5.2010 שלב הביצוע

21. בסמוך להגעתו של המשט לחופי ישראל הועברו לכלי השיט מספר אוהרות, בהן צוין כי כלי השיט מתקרבים לאזור סגר ימי וכי הם מתבקשים לשוב על עקבותיהם, שאם לא כן ינקוט חיל הים בכל האמצעים העומדים לרשותו כדי לאכוף את הסגר הימי. כמו כן צוין באזהרות כי לאחר בידוק בטחוני, ניתן יהיה להעביר את המטען ההומניטארי המצוי על סיפונם של כלי השיט לרצועת עזה באמצעות המעברים היבשתיים. העברת המסרים באמצעי קשר החלה בשעה 22:40, כאשר היו כלי השיט, במרחק של שמונים מייל ימי מחוף עתלית. כל כלי השיט במשט, למעט אחד, השיבו להודעות בקשר, אך לא שינו את נתיב השיוט של כלי השיט. רב החובל של ה"מרמרה" הודיע בקשר כי הוא מסרב לעצור משום שמטרת המשט היא הומניטארית בלבד, ומשום שאין לישראל סמכות לפעול נגד האוניה מחוץ למים הטריטוריאליים שלה.

22. בדיעבד התברר שהמפליגים על סיפון המרמרה נחלקו, בפועל, לשתי קבוצות עיקריות: קבוצה אחת של פעילי שלום - הקבוצה הגדולה יותר שהנמנים עליה עלו על סיפון המרמרה בנמל אנטליה ולאחר בידוק בטחוני; קבוצה שנייה, שכללה הן "גרעין קשה" כ-40 פעילים בארגון ה-IHH שעלו על המרמרה בנמל איסטנבול ואשר סימנו עצמם לאורך ההפלגה כקבוצה נבדלת באמצעות פרטי ציוד והכנות מקדימות, והן פעילים בארגונים נוספים ומשתתפים אחרים במשט שהחליטו, מסיבות כאלה ואחרות, לחבור לקבוצה זו. קבוצה שנייה זו, שתכונה כאן "פעילי IHH", היא זו שלקחה חלק באלימות על המרמרה, שתואר להלן.

עוד התברר מאוחר יותר שבשלב שבו החל חיל הים בהעברת מסרים לכלי השיט, הועברה במערכת הכריזה של המרמרה הודעה למפליגים לשוב למקומותיהם. כמה פעילי IHH נותרו בסיפונים העליונים והחלו לנסר שרשראות וציוד נוסף העשוי מברזל, וכן לאסוף גרזנים, כ-200 סכינים, פטישים, כלי עבודה, אומים וזכוכיות שנמצאו באוניה. מהחומר בפני הוועדה עולה עוד כי פעילי ה-IHH התחלקו לקבוצות שהתמקמו במספר אזורים, חלק מהקבוצות עברו תדרוכים מקדימים, חלק מהפעילים הצטיידו במסכות אב"כ, ורובם הצטיידו באלות, מוטות ברזל, שרשראות, רוגטקות וגולות.

23. עם הגעתם של כלי השיט למרחק של כ-70 מייל מחוף עתלית, החלה בשעה 04:26 פעולה צבאית להשתלטות על כלי השיט באמצעות גלישה ממסוקים של כוחות שייטת 13 (כוח מיוחד של חיל הים הישראלי) וכן עליה על סיפונם ממורנות (סירות פשיטה) של חיל הים.

24. ההשתלטות על המרמרה החלה בניסיון לעלות על סיפונה ממורנות של חיל הים. ניסיון זה כשל בשל התנגדות אלימה של פעילי IHH, שכללה זריקת חפצים לעבר המורנות, התזת מים מזרנוקים לעברם, חיתוך הסולמות שעליהם טיפסו חייל צה"ל באמצעות מסור חשמלי, סינוורם ועוד. בשלב זה הוחלט להפעיל חמישה עשר

חיילים שיגלשו מהמסוק הראשון וישתלטו על האוניה או יפנו את הדופן כדי לאפשר את עלייתם של הלוחמים מהמורנות. בשלב זה החלה גלישת החיילים מהמסוק הראשון. מעדויות חיילי צה"ל אשר גלשו זה אחר זה אל גג המרמרה מהמסוק הראשון ומהמדיה מגנטית הכוללת קבצי וידאו רבים אשר הועברה לידי הוועדה, עולה שחיילי צה"ל נתקלו בכוח התנגדות של ממש, חמוש באלות, מוטות ברזל, כיסאות ועוד. בסרטים שונים נקלטו הרגעים שלאחר גלישתם של החיילים הראשונים אל גג המרמרה כאשר כל אחד מהם מותקף מייד עם הגעתו אל הגג על-ידי מספר פעילים אלימים, רובם לבושים במצופי הצלה וחלקם חובשים מסכות אב"כ, זאת, תוך שימוש במוטות, זריקת חפצים לעברם, דחיפתם והכאתם. שלושה חיילים (חייל מספר 1, 3 ו-4) הותקפו, הוכו, ציודם ונשקיהם נלקחו מהם; הם נזרקו לסיפון התחתון ומשם נלקחו לבטן האוניה, שם הוכו עוד ונמנע מהם טיפול רפואי הולם. במסגרת הרחבת התחקירים הצה"ליים לבקשת הוועדה העידו החיילים על שאירעו ברגעים אלה. להלן מספר מתיאוריהם:

חייל מספר 1 העיד:

לפני שהספקתי לגעת עם רגליי בסיפון, קפצו עליי כ-10 אנשים והתחילו להכות אותי בברוטאליות מכל כיוון תוך שימוש באלות, מקלות ברזל ואגרופים [...] בשלב זה לא הייתי חמוש [...] מספר תוקפים תפסו אותי ברגליי ובגופי וזרקו אותי מעבר לדופן אל הסיפון למטה - כ-3.5 מטרים. [...] עם נחיתתי בסיפון האמצעי שברתי את ידי והמון שמונה עשרות אנשים התנפל עליי ופשוט ביצע בי ליניץ' שכלל - משיכת הקסדה מעליי, חניקה, הכנסת אצבעות לעיניי על מנת לעוקרן ממקומן, משיכות בגפיי לכל הכיוונים הכאתי בצורה מאוד חזקה באלות/ מקלות ברזל בעיקר בראשי. הרגשתי ממש כי אני עומד למות, הרבה מעבר למה שאנו מגדירים סכנת חיים. התנהגות האנשים בשלב זה הייתה בפירוש כלוחמים של האויב שבאו להרוג את הצד השני קרי - אותי. הרגשתי כי כל רגע אני עומד לקבל מכה בראש שתהרוג אותי. בשלב זה הצליח ההמון לקרוע ממני את האפוד (שכלל את הנשק) והנשק נפל אל מחוץ לאפוד.

[...] בשלב מסוים הצלחתי להגיע אל הנשק, דרכתי אותו ויריתי לאחר התוקפים ברגלי [...] מייד לאחר הירי שביצעתי, קיבלתי חבטה חזקה מאוד ממוט ברזל ישירות בראשי, זה גרם לי לזעזוע קצר ובשנייה זו חטפו ממני את הנשק. בשלב זה חשבתי כי ההמון רוצה לקחת אותי כשבוי ולהשתמש בי בקלף מיקוח לכניסה לעזה ובכלל. החל לנזול לי המון דם על הפנים מן הפגיעות בראש, ההמון המשיך להכות אותי ודחף אותי פנימה לתוך בטן האוניה."

חייל מספר 3 העיד על האירועים שקדמו ללקיחתו לבטן האוניה:

כולם לבושים בחגורות הצלה כתומות, חלקם עם כפיות על הפנים וחלקם עם מסכות אב"כ וחלקם בפנים גלויות. אני מביין מיד שאני

בסכנת חיים, אני מבין שהלוחמים הנוספים שגלשו וגולשים נמצאים בסכנת חיים [...] תוך כדי שאני שולף את הנשק, אני מרגיש את עצמי עף - כתוצאה מדחיפה.

מישהו דוחף אותי בחוזקה ואני נופל על הדופן. אני מוצא את עצמי יושב על הרצפה עם הגב לדופן והפנים לכל האנשים שמקיפים אותי. האנשים סביבי עם גרזנים, סכינים, מוטות ברזל ואלות ורצים אלי, מדובר בשניה - שתיים עד שהם מגיעים אלי. אני מצליח לדרוך את הנשק ומשחרר שני כדורים.

לא ידוע לי אם פגעתו ובמי, מיד האנשים מגיעים אלי, חוטפים לי את הנשק, ומכים בי בכל הכוח במוטות ובאלות. אני יושב צמוד לדופן ברכיים מקופלות - הצד מופנה לכיוון הדופן ידיים מגינות על הפנים. ומסביבי המון אנשים שמכים בי מכות רבות בעיקר לכיוון הראש. האנשים סביבי אחוזי טירוף וצועקים כל הזמן "אללה ואכבר" [...] לאחר סדר גודל של שתי דקות [...] אני מרגיש מספר אנשים תופסים לי את הידיים והרגליים מרימים אותי, בשניה הזו אני מבין שהכוונה שלהם היא לזרוק אותי מהדופן למים. אני מתנגד, משתולל, נאבק אך ללא הצלחה [...] אני מחזיק בדופן, עם הידיים ותלוי על הדופן. בשלב הזה האנשים מלמעלה מרביצים לי בידיים וקבוצה שניה של אנשים מושכת אותי מלמטה על ידי תפיסת הרגליים.

[...] עם הגעתי לקרקע - כמות נוספת של אנשים רצים אלי. גם שם יש צעקות של אללה ואכבר, אני שוכב על הרצפה מעלי אנשים רבים, אחד האנשים קופץ עלי ואני מרגיש כאב חד בבטן התחתונה אני מושיט לשם את היד ומרגיש סכין, ומבין שנדקרת, אני מוציא את הסכין מהבטן בצורה אינסטינקטיבית"

וחייל מספר 4 העיד:

איך שהגעתי לקרקע הבחנתי במחבל עם לום ברזל ממתין להוריד לי אותו בראש, אך שניסה לפגוע בי הדפתי אותו וישר קפצו עליי עוד 4 מחבלים כשאחד ליפף את השרשרת סביב צווארי וחנק אותי, תוך כדי שאני נאבק איתם חשבתי לשלוף את האקדח אבל הרגשתי שאם אשלוף אותו בגלל שהם צמודים אליי וחובטים בי, אני לא אספיק לבצע ירי והם יחטפו את האקדח ממני. בשלב הזה איבדתי את ההכרה (כנראה מהחניקה - ראיתי כוכבים), וכשהתעוררתי הרגשתי שאני באוויר ושלושה/ ארבעה מחבלים זורקים אותי מהסיפון העליון לסיפון הגשר, הייתי מאוד כבד והרגשתי נפילה מאוד מהירה וחזקה. שם חיכו כ-20 איש עם מוטות גרזנים ועוד ואיך שנפלתי (זה היה נראה לי מתוכנן) תפסו אותי וגררו אותי לתוך האוניה."

עוד יצוין כי בעדויותיהם הבחינו שלושה חיילים אלה בין אותם פעילי IHH שתפסו אותם ולקחו אותם לבטן האוניה, ובין משתתפים אחרים במשט, שאותם פגשו בבטן האוניה, שניסו להגן עליהם ולהיטיב את מצבם. כאן המקום לציין כי דבר

חטיפתם של שלושת חיילי צה"ל לא נקלט על-ידי שרשרת הפיקוד מייד עם החטיפה, אלא כעבור זמן מה.

25. שני חיילים מכוח ההשתלטות שבמסוק הראשון נפגעו מירי באש חיה. חייל מספר 2 נורה בבטנו מכדור חי בקוטר 9 מ"מ; חייל מספר 5 נורה בברך רגלו הימנית ונדקר.

חייל מס' 2 העיד:

"[...] חנקו אותי וניסו לזרוק אותי מהדופן הימנית של המרמרה, ירדתי לחצי כריעה ואחזתי ברלס (מוט של האוניה) הבנתי שאני בסכנת חיים ומנסים להרוג אותי ולהעיף אותי על מנת לחסל אותי. הרגשתי שאני נלחם על החיים שלי ואין פה משחק של עצירת כלי-שיט אלא מלחמה על החיים שלי ולכן נאבקתי בהם קשות. בשלב זה חשתי במכה חזקה בבטן בצד שמאל והבנתי שכנראה נפגעתי מירי בבטן[...]."

יצוין כי הוועדה מצאה שפעילי IHH עשו שימוש בנשק חם נגד חיילי צה"ל על מנת למנוע את השתלטות צה"ל על האוניה. עם זאת, הוועדה לא הגיעה לממצא חד משמעי בשאלה האם הביאו פעילי ה-IHH עימם נשק חם אל סיפון המרמרה.

26. משלא התקבלה בקשר תגובה מחיילי המסוק הראשון, הורה מפקד השייטת להפנות אל המרמרה מסוק נוסף. בשעה 04:36 החלה הגלישה מהמסוק השני, ובשעה 04:46 החלה הגלישה ממסוק שלישי, שהופנה גם הוא לסייע לכוחות על המרמרה. בשלב זה, ולאחר שהצליחו חיילי צה"ל לאבטח באופן חלקי את הגג וכלפי הסיפונים התחתונים, החלה תנועה לעבר גשר הפיקוד של האוניה במטרה להשתלט עליו. לאחר שהושלמה ההשתלטות על גשר הפיקוד, העביר רב החובל הוועדה במערכת הכריזה של האוניה שהיא בשליטת חיילי צה"ל והורה לכל הנוסעים להיכנס לבטן האוניה.

27. במקביל לאירועים שתוארו, המשיך הכוח במורנות בניסיונות לעלות על סיפון המרמרה, וכן בניסיונות ליצור קשר עם הכוח שעל האוניה כדי לברר את מצבו ולהנחות את החיילים לנוע אל גשר הפיקוד במטרה להשלים את ההשתלטות על האוניה. בשלב מסוים הבין המפקד הבכיר בכוח שיועד להשתלט על המרמרה - מפקד מוקד א' - שחסר חייל בכוח של המסוק הראשון, ולכן פקד, בשעה 05:07 בבוקר, על הלוחמים בשתי המורנות לעלות על המרמרה.

28. אחרי עליית הלוחמים מהמורנות ואחרי שהודיע רב החובל של המרמרה במערכת הכריזה כי האוניה בשליטת חיילי צה"ל, התקבל דיווח ששלושת החיילים שנלקחו לבטן האוניה הוצאו והובלו אל החרטום. שניים מהחיילים קפצו למים ונאספו על-ידי מורנה 1 של חיל הים; כוחות צה"ל על המרמרה טיפלו בחייל נוסף שנשאר על הסיפון ואשר סבל, בין היתר, מפגיעת ראש קשה.

מההשתלטות על גשר הפיקוד ועד ההגעה לנמל אשדוד

29. לאחר שהושלמה ההשתלטות על גשר הפיקוד, בסביבות השעה 17:05, החל שלב פינוי הפצועים. בשלב זה הבינו כוחות צה"ל כי יש פצועים מבין משתתפי המשט באולמות האוניה ולכן ניתנת הוראה להוציא החוצה, דרך פתחי הכניסה לאולמות, קודם כל את הפצועים. רופא, חובש וחוליה רפואית נערכו בכל אחד מהפתחים ובדקו בדיקה ראשונית את הפצועים. משם הועברו הפצועים לגג. עד השעה 11:40 פונו 31 פצועים ממשתפי המשט, 20 מהם במצב קשה והשאר במצב בינוני וקל (סה"כ נפצעו באירוע 55 משתתפים). יצוין כי באירוע הופעלו 18 רופאים (ובהם גם מנהל חדר מיון), 6 פרמדיקים, כ-70 לוחמים-חובשים וכן רופא בכיר מיחידת 669, שסייע בתערוף פינוי הפצועים. מעדויות המטפלים עולה כי חלק מהפצועים מקרב נוסעי המרמרה התנגדו לקבל טיפול רפואי. עם זאת, ולמרות התנאים המורכבים שבהם התנהל הטיפול, אף פצוע לא מת מפצעיו מן הרגע שבו החל שלב פינוי הפצועים.

עם סיום האירוע התברר למרבה הצער כי תשעה מבין משתתפי המשט מצאו את מותם. גופות ההרוגים רוכזו בנקודה מסוימת בגג, כוסו והועברו בנפרד על גבי סטי"לים של חיל הים לנמל חיפה.

30. לאחר שיצאו הפצועים מהאולמות, הורו כוחות צה"ל לכל משתתפי המשט לצאת מן האולמות. בשלב זה נבדקו המשתתפים במשט כדי לוודא שאין על גופם אמצעי לחימה. בבדיקות אלה נמצאו אצל חלק מהמשתתפים סכינים. מהחומר שבידי הוועדה עולה שרק חלק ממשתתפי המשט נאזקו, ובעיקר גברים צעירים שהכוחות חששו שינסו לתקוף אותם או להפר את הסדר. בסריקות שביצעו חיילי צה"ל באולמות נמצא חלק מהציוד שנלקח משלושת החיילים שנחטפו. כמו כן נמצא מוסתר בתוך האולמות אקדחו של חייל מספר 3, כשחסניתו של הנשק ריקה, והצינה משוכה לאחור. עוד נמצאו כלי נשק קרים רבים נוספים ובכלל זה כ-200 סכינים, וכן צעיפים ודגלים של תנועת החמאס ושל הזרוע הצבאית שלה. על המרמרה לא נמצא ציוד הומניטארי.

לאחר סיום הסריקות והאיזוק, הוחזרו המשתתפים במשט אל האולמות, שם ישבו עד ההגעה לנמל אשדוד. על פי עדויות חיילי צה"ל בשלב זה ניתנו למשתתפים מים ומזון והם לוו לשירותים על פי בקשתם. נראה כי בשלב זה הוסרו האזיקונים מחלק מהמשתתפים שנאזקו, ולאחרים הוחלפו האזיקונים והם נאזקו באופן רפוי יותר.

ההשתלטות על כלי השיט הנוספים במשט

31. כוחות צה"ל השתלטו גם על כלי השיט הנוספים במשט, אחרי שאלה סירבו להישמע לאזהרות שהועברו להם. בהשתלטות על חלק מכלי השיט נדרשו חיילי צה"ל לעשות שימוש בכוח, אף שברמה פחותה באופן משמעותי מהשימוש בכוח שנעשה על המרמרה. על חלק מכלי השיט נמצא ציוד הומניטארי.

הטיפול במשתתפי המשט מרגע ההגעה לנמל אשדוד ועד הרחקתם מישראל
32. החל מהשעה 11:00 ביום 31.5.2010 החלו אוניות המשט להיכנס לנמל
אשדוד (המרמרה נקשרה לרציף ביום 31.5.2010, בשעה 17:19).

מהחומר שלפני הוועדה עולה שבנמל אשדוד נקלטו משתתפי המשט באמצעות
תהליך שכלל בדיקה ביטחונית, הוצאת צו משמורת בשפתו של כל אחד ממשתתפי
המשט, בדיקה רפואית, נטילת טביעות אצבע וצילום. לאחר מכן הועברו המשתתפים
למשמורת במספר מתקנים של שירות בתי הסוהר, הם שהו בתאים פתוחים, קיבלו
מזון וציוד אישי, וכן הורשו להיפגש עם נציגים דיפלומטיים של מדינותיהם ועורכי
דין. לאחר שהחליט ביום 2.6.2010 היועץ המשפטי לממשלה להורות על הפסקתה
של החקירה הפלילית של משתתפי המשט, עליה הורה ביום 31.5.2010, הועברו
משתתפי המשט לנתב"ג ומשם הוטסו לארצות מהן יצאו למשט.

יצוין כי משתתפי המשט הונחו להשאיר את ציודם האישי על כלי השיט. ציוד
זה נבדק על-ידי צה"ל, נחתם, תועד ורוכז במכולות נפרדות והוטס לאחר מכן לטורקיה
עם משתתפי המשט. עם זאת, יצוין כי לאחר האירוע נפתחו על-ידי המשטרה הצבאית
החוקרת (מצ"ח) שבע חקירות פליליות כנגד 16 חשודים בגין מספר אירועי גניבה של
רכוש השייך למשתתפי המשט על-ידי חיילי צה"ל שבאו במגע עם הרכוש האמור. עד
היום הבשילו שלוש חקירות לכדי הגשת כתב אישום נגד ארבעה נאשמים (ההליכים
באחד המשפטים אף הסתיימו).

33. תשע גופות ההרוגים הועברו למכון לרפואה משפטית באבו כביר. עקב
דרישת ממשלת טורקיה להשיב לידיה את גופות ההרוגים מבלי שתבוצע בהן נתיחה,
הוחלט לבסוף להעביר לטורקיה את גופות ההרוגים לאחר שבוצעה בהן בדיקה
חיצונית בלבד.

בדיקת זהותם והשתייכותם הארגונית של ההרוגים מובילה למסקנות הבאות:
מתוך תשעה הרוגים נראה כי ארבעה היו פעילים או מתנדבים של ארגון ה-IHH.
ארבעה הרוגים נוספים הם פעילים של ארגונים אסלאמיים טורקיים. הרוג נוסף הוא
צעיר בן 19 בעל אזרחות כפולה (טורקית ואמריקאית), שככל הידוע, לא השתייך
לאף ארגון. על פי דו"ח מרכז המידע למודיעין וטרור, העידו קרובי משפחתם של
ארבעה מתוך תשעת ההרוגים (ובכלל זה אותו צעיר בן 19) כי הם הביעו את רצונם
למות כשהידים. לגבי שניים מההרוגים דווח כי השאירו מכתב או צוואה טרם עלייתם
למרמרה. כך גם יש לציין כי מרבית הפצועים השתייכו לארגון ה-IHH וכן למפלגות
וגופים טורקיים איסלאמיסטיים.

34. תפיסת כלי השיט במשט. הוועדה הגיעה לכלל מסקנה כי כלי השיט שהשתתפו במשט ניסו להפר את הסגר הימי שהטילה ישראל על רצועת עזה, ולפיכך הייתה לכוחות צה"ל הצדקה לתפוס אותם במטרה לאכוף את הסגר הימי. יודגש כאן כי כלי שיט ניטראליים אינם זכאים להתנגד לתפיסתם, וככל שכלי שיט מתנגד לתפיסתו הרי שלאחר שניתנה אזהרה מוקדמת בעניין זה, היו כוחות צה"ל רשאים לשקול את האפשרות של שימוש באש כנגד המרמרה בכדי לנטרל אותה. עם זאת, כוחות צה"ל לא תקפו את כלי השיט במשט, ובמילים אחרות, לא נעשה שימוש בכוח או ב"אלימות" נגד כלי השיט.

35. אכיפה במים בינלאומיים. ההשתלטות על כלי השיט הייתה במים בינלאומיים. על פי כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי, החלים בענייננו, אם ניתן לקבוע שכלי שיט מנסה בכוונה להפר סגר ימי, מותר לתפוס אותו במקום שבו הוא נמצא, ואף במים בינלאומיים. בהתחשב במיקומם של כלי השיט שהשתתפו במשט וביעדם המוצהר; בהתבטאויות הפומביות של מארגני המשט ושל משתתפים בו בדבר כוונתם לפרוץ את הסגר; וכן, בסירובם של רבי החובלים של כלי השיט לשנות את נתיב השיט שלהם אחרי שהוזהרו על ידי צה"ל, הגיעה הוועדה למסקנה כי ההשתלטות במים בינלאומיים היתה חוקית.

36. הערכת טקטיקת ההשתלטות. האפשרויות העומדות בפני מדינות בבואן לעצור כלי שיט בלב ים, ובמיוחד כלי שיט גדולים כמו המרמרה, הן מוגבלות למדי. ניסיון של מדינות אחרות מעלה שטקטיקות שונות, ובכלל כך שימוש ברמות ביניים של כוח (intermediate levels) - כגון תותחי מים ו"היצמדות" (Shouldering) לכלי השיט, ועוד - נחלו בעבר הצלחה מוגבלת בלבד, ולעתים קרובות אף הציבו סיכון משמעותי לכלי השיט, לצוותו ולנוסעים. נמצא, אפוא, כי האמצעי שנבחר לצורך ההשתלטות - גלישה ממסוקים ועלייה על סיפון כלי השיט ממורנות - תואם את הפרקטיקה המקובלת בחילות הים השונים בין לצורך אכיפתו של סגר ימי ובין לצורך מבצעים לאכיפת חוק. מדובר באמצעי חוקי, ראוי והולם מבחינת המשפט הבינלאומי, שהיה בו כדי להפחית את הסיכון לאבידות בנפש או לנזק לציוד אזרחי, אשר היה יכול להתרחש אם צה"ל היה עושה שימוש בכוח נגד כלי השיט במשט.

השימוש בכוח על-ידי חיילי צה"ל

37. בתגובה לאלימות הקשה שהופנתה נגדם עשו חיילי צה"ל שימוש בכוח, משימוש ברימוני הלם דרך שימוש בנשק פחות קטלני ("נפ"ק"); הכוונה היא לכלי נשק כרובי צבע ועוד) ועד שימוש באש חיה. יצוין כי במסגרת ההכנות הצבאיות לקראת הגעתו של המשט הודגש הצורך להימנע, ככל הניתן, משימוש בכוח. הסמכות להשתמש בכוח הוגבלה לשני מצבים: "לצורך מניעת סכנה לחבלה באדם" וכן "לצורך

התמודדות עם ניסיון לסיכול הבאת כלי השיט לנמל ישראלי". הוראות הפתיחה באש הדגישו שכלל אין לפתוח בירי אלא לצורך הסרת סכנת חיים ממשית ומיידית, כאשר לא ניתן להסיר את הסכנה באמצעים פוגעניים פחות. השימוש בנשק פחות קטלני הותר לצורך "נטרול סכנה ממשית לשלומם או לחייהם של בני אדם הנשקפת מצד אדם מסוים" והשימוש בנשק קטלני הוגבל להגנה עצמית. מהחומר לפני הוועדה עולה כי הוראות אלה הובהרו לכוחות שהשתתפו במבצע.

38. באשר לאכיפתו של סגר ימי, יש לפרש את השימוש בכוח לפי כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי. המשפט הבינלאומי ההומניטארי מונחה על-ידי עקרון "ההבחנה", קרי החובה להבחין בין אזרחים ובין לוחמים. לפיכך, הכללים החלים על שימוש בכוח נגד אנשים שעל סיפונם של כלי השיט שבמשט נקבעים, בעיקר, לפי המעמד ("הסטטוס") של אותם אנשים לפי המשפט הבינלאומי ההומניטארי. אזרחים נהנים מהגנה כללית מפני סכנות הנובעות מפעולות צבאיות ואינם מטרה להתקפה אלא אם כן, ובאותה עת, הם משתתפים באופן ישיר בפעולות איבה (Direct Participants in Hostilities). השימוש בכוח נגד אזרחים צריך שיהיה מונחה על-ידי עקרונות הצורך והמידתיות הקשורים עם נורמות של אכיפת חוק המבוססות על זכויות אדם. המשפט הבינלאומי ההומניטארי מתייחס ללוחמים ולאזרחים המשתתפים באופן ישיר בפעולות איבה באופן שונה מאשר לאזרחים בלתי מעורבים - משתתפים ישירים בפעולות איבה ניתן לתקוף למשך אותו זמן שהם משתתפים בפעולות האיבה.

39. הוועדה הגיעה לכלל מסקנה כי אותם פעילים שלקחו חלק באירועים האלימים על המרמרה היו משתתפים ישירים בפעולות איבה. מסקנה זו התבססה, בין היתר, על העובדות הבאות: התנגדותם של פעילי ה-IHH לעלייתם של חיילי צה"ל על סיפון המרמרה הייתה מתוכננת ואלימה באופן קיצוני. התנגדות כזו אינה אופיינית לאי ציות אזרחי או למעשי אלימות אקראיים או בודדים. התיאום באופן שבו פגשו פעילי ה-IHH את חיילי צה"ל שגלשו בזה אחר זה אל גג המרמרה והאלימות הקשה בה נתקלו עם הגיעם אל הגג (וביחס לחלקם, עוד טרם שסיימו לגלוש אל הגג), מצביע על כוונה ברורה להתנגד באלימות לתפיסת האוניה, שהייתה באותו שלב בגדר מטרה צבאית (קרי, כלי שיט המפר סגר ימי ומתנגד לתפיסתו). כמו כן, הניסיון המתואם להשליך חיילים אל הסיפונים התחתונים בהם המתינו להם פעילי IHH אחרים, ביחד עם העובדה שכל שלושת החיילים שנחטפו נלקחו לאותו מקום בבטן האוניה, מצביעים על רמת האלימות, על הארגון ועל המחויבות של אותם פעילים לעימות.

יתרה מכך, פעילות אלימה זו היה לה קשר ישיר לעימות המזוין הבינלאומי המתמשך בין ישראל ובין החמאס - פריצת הסגר הימי היה בה כדי לפגוע בישראל במסגרת העימות המזוין שלה עם החמאס, במובן זה שהיא הייתה מוכיחה שהסגר הימי אינו יעיל, ומסכנת את המטרות הביטחוניות והמדיניות שלשמן הוטל הסגר.

כמו כן, פעילי ה-IHH ניסו להוציא לפועל את תוכניתם באמצעות שימוש בכוח נגד חייליו של אחד הצדדים לעימות המזוין, קרי - ישראל. בנסיבות אלה מצאה הוועדה כי פעילי ה-IHH שהשתתפו במעשי האלימות על סיפון המרמרה היו בגדר משתתפים ישירים בפעולות האיבה, לכל הפחות מן המועד שבו קיבלו המפליגים הוראה לשוב למקומותיהם עם התקרבותם של כלי השיט של חיל הים ועד לסיום ההשתלטות על האונייה.

עם זאת יובהר כי באשר לכל אותם משתתפים אחרים במשט אשר לא לקחו חלק בפעולות האלימות, אין לראותם כאילו השתתפו במישרין בפעולות האיבה רק על סמך השתתפותם בניסיון לפרוץ את הסגר הימי כשלעצמו. על הפעלת הכוח כלפי אזרחים אלה יש להחיל עקרונות של צורך ומידתיות הכרוכים בנורמות אכיפת חוק.

40. הפעלת כוח מחייבת ניתוח מדוקדק. לפיכך, בדקה הוועדה בעיון כל שימוש בכוח שביצע כל אחד מהחיילים שלקחו חלק באירוע מיום 31.5.2010 על פי עדותו. במסגרת זו בחנה הוועדה את הפעולות הכוח שעליהן העידו יותר מארבעים לוחמים ומפקדים שהשתתפו בהשתלטות על המרמרה, עדויותיהם של המפקדים שפיקדו על פעולות ההשתלטות על כלי השיט האחרים שהשתתפו במשט, וכן את האירועים שנקלטו במדיה במגנטית שהועברה לידי הוועדה.

כל שימוש בכוח נבחן על פי המסגרת המשפטית החלה, שהיא כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי. לפיכך, בחנה הוועדה בשלב הראשון אם הופעל כוח נגד משתתפים ישירים בפעולות איבה. ככל שהגיעה הוועדה למסקנה כי אכן מדובר בהפעלת כוח כלפי משתתף ישיר בפעולות איבה, בחנה הוועדה האם השימוש בכוח שנעשה כלפיו תואם, בנסיבות העניין, את כללי המשפט הבינלאומי ההומניטארי. ככל שהגיעה הוועדה למסקנה שאותו אדם לא היה משתתף ישיר בפעולות איבה, נבחן השימוש בכוח כלפיו רק לפי נורמות אכיפת חוק. לאור העובדה שהוראות הפתיחה באש שנכתבו עבור המבצע לא צפו שמי מהאנשים על סיפון כלי השיט יהיו משתתפים ישירים בפעולות איבה והתוו בעיקר שימוש בנשק לפי הכללים של הגנה עצמית, כמו גם העובדה שממשלת ישראל הצהירה במספר הזדמנויות כי השימוש בכוח על-ידי חיילי צה"ל נעשה מתוך הגנה עצמית, נבחנו כל הפעולות הכוח גם לפי נורמות אכיפת חוק כדי לקבוע את המידה בה הם באו בגדר נורמות אלה, כדי לקבוע האם הם באים בגדר הגנה עצמית או הגנה על אחרים.

41. יודגש כי היכולת של הוועדה להרכיב תמונה שלמה של האירועים שבהם הופעל כוח על-ידי חיילי צה"ל הייתה מוגבלת מכמה טעמים, ובהם אופי האירוע, העדר עדויות מצד משתתפי המשט עצמם, והעובדה שזירת האירוע לא נשמרה "באופן סטרילי". ניתוח כזה קשה במיוחד כאשר הוא נעשה בדיעבד, תחת אורות הניאון במשרד ולאחר שהתפזר ערפל הקרב. ברור לוועדה שבמיוחד בכל הנוגע להשתלטות על המרמרה, נדרשו לוחמי צה"ל לקבל החלטות קשות לגבי שימוש

בכוח, בשבריר שנייה, בתנאי אי וודאות, הפתעה, לחץ ובחשיכה, כאשר נשקפת סכנה ממשית לחייהם, והמידע שבידיהם חלקי בלבד. כאמור לעיל, אופי האיום שנשקף לחיילי צה"ל כלל, בין יתר, את עובדת היותם בעמדת נחיתות מספרית ביחס לפעילי ה-IHH, שאף היו מצוידים במגוון נשקי תקיפה וכי כלי הנשק העיקריים של חיילי צה"ל היו נשקים פחות קטלניים (כמו רובי צבע) ואילו בנשק החם שלהם (אקדחים או רובים) השתמשו כנשק משני בלבד; ההתקפה שחוו כל החיילים שגלשו מהמסוק הראשון גרמו להם לחוש סכנה ברורה ומיידית לחייהם ולחיי חבריהם. יתרה מכך, החיילים היו מודעים לעובדה שבידי פעילי ה-IHH על המרמרה יש נשק חם שהיווה סיכון מוגבר לחייהם. דברים אלה הובאו בחשבון בעת ניתוח הפעלת הכוח באירוע ההשתלטות.

42. מסקנות ניתוח זה מובאות בדו"ח ויוצגו להלן. פירוט עדויות החיילים וניתוחן, מצוי בנספח לדו"ח. על נספח זה הוטל חיסיון, על פי סמכותה של הוועדה לפי סעיף 11 להחלטת הממשלה מיום 14.6.2010, ובהתחשב בסעיף 539א לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955, אלא אם כן תחליט הממשלה להסיר את החיסיון. הוועדה ממליצה לממשלה לשקול פרסום נספח זה, בהתאם לסמכויותיה על פי דין.

43. הוועדה בחנה 133 אירועים שבהם הופעל כוח (הכוללים, אירועי ירי בנשק חם, אירועי ירי בנשק פחות קטלני, אירועי ירי להרתעה, איום בנשק, הפעלת טייזר והפעלת כוח גופני בנסיבות מסוימות). מרבית הפעלות הכוח נעשו בגדר ירי אזהרה או ירי להרתעה או באמצעות נשקים פחות קטלניים. מתוך כלל האירועים, דיווחו החיילים על 16 פגיעות במרכז גוף ("מרכז מסה") בנשק חם.

לאחר עיון בחומר כולו קובעת הוועדה כי חיילי צה"ל נהגו באופן מקצועי ושקול נוכח אלימות קשה ביותר שאותה לא צפו. מקצועיות זו ניכרה, בין היתר, בכך שהמשיכו להחליף את נשקיהם הקטלניים בנשקיהם הפחות קטלניים ולהפך, במטרה לתת תגובה שתהלוס את אופי האלימות שהופנתה כלפיהם.

הוועדה מצאה כי ב-127 מקרים מתוך 133 מקרים תאמה הפעלת הכוח את כללי המשפט הבינלאומי. בחמישה מתוך 127 מקרים לא היה בפני הוועדה מידע מספיק כדי לקבוע שהפעלת הכוח נעשתה בהתאם לנורמות אכיפת חוק אם כי נמצא שהפעלת הכוח נעשתה נגד משתתפים ישירים בפעולות איבה. בחמישה מקרים אחרים מצאה הוועדה שהשימוש בכוח עלה בקנה אחד עם נורמות של אכיפת חוק, בשניים מאותם מקרים לא היה בפניה מידע מספיק בשאלה האם השימוש בכוח נעשה כלפי מי שהוא משתתף ישיר בפעולות איבה ובשלושה מתוך אותם מקרים נמצא שהשימוש בכוח נעשה נגד אזרחים שאינם נחשבים למשתתפים ישירים בפעולות איבה. באשר לשישה מקרים נוספים, מצאה הוועדה כי אין בידיה מידע מספיק כדי לקבוע ממצא מדויק בדבר חוקיות השימוש בכוח באותם מקרים: בשלושה מתוך ששת המקרים

נעשה שימוש באש חיה ; בשני מקרים נעשה שימוש בכוח גופני (כעיטות) ; ובמקרה אחד הוכה משתתף באמצעות קת של רובה צבע.

תכנון וארגון המבצע

44. האימונים וההכנות שנעשו לקראת המבצע היו יסודיים מאוד וניכר שיתופה של הפרקליטות הצבאית בתהליכי התכנון. הצבתם של מפקדים בכירים מאוד בשטח, ובכלל זה מפקד חיל הים, ממחישה את הרצינות הרבה שבה התייחס צה"ל למבצע כולו. בכך הוגברה המודעות של שרשרת הפיקוד להתפתחות האירועים בפועל, דבר שסייע בקבלת החלטות בזמן הנכון עם התפתחות התקרית. גם ההחלטה להפעיל במבצע את שייטת 13 תואמת את הפרקטיקה הבינלאומית הנהוגה לגבי פעולות ימיות דומות. כמו כן השימוש ביחידות אכיפת חוק - וגם התיאום בין משרדי הממשלה - כדי להבטיח את הטיפול במספר הגדול של המפליגים על סיפונם של כלי השיט במשט, שיקפו את ההבנה הראויה כי לאחר סיומה של פעולת ההשתלטות, מוטב להניח את הטיפול באזרחים לכוחות המאומנים במיוחד לפעולות כאלו.

45. עם זאת, מן החומר שלפני הוועדה עולה שמקבלי ההחלטות לא ידעו מראש על אופייה של "קבלת הפנים" האלימה שתוכננה על-ידי פעילי ה-IHH. לחוסר היכולת לזהות את כוונות ה-IHH הייתה השפעה ישירה על הטקטיקות המבצעיות, כללי הפתיחה באש, ועל האימונים לפני המבצע. בהקשר זה יובהר כי הערכת החסר לגבי האיום לא הייתה רק תוצאה של איסוף מודיעין שלקה בחסר, אלא לאורך כל תהליך התכנון - בין אם נבחן מנקודת מבט מדינית, מבצעית או חוקית - לא הובא כנראה בחשבון התרחיש של כוח מאורגן החמוש בכלי נשק קטלניים והמתנגד באופן פעיל לניסיונות העלייה לסיפון האונייה. בעוד שבדיונים האסטרטגיים טרם המבצע אכן הועלתה האפשרות של אלימות ברמה מסוימת, ואף הועלתה האפשרות שעל כלי השיט ימצא כלי נשק חם, לא חלחלה אפשרות זו בתהליך התכנון אל הרמה הטקטית. צפי מראש ותכנון לקראת תרחיש של ה"מקרה הגרוע ביותר" היו מכינים את החיילים טוב יותר לסיטואציות שאליהן נקלעו. מנקודת מבט משפטית, כאשר ההכנה היא רק לתרחישים פחות אלימים, הסכנה היא שתגובת החיילים, כאשר הם נתקלים באיום לא צפוי, תהיה תגובת יתר (אף שיודגש כי לא כך אירע בענייננו).

46. זאת ועוד. הכרה ברורה יותר במגבלות המבצעיות במהלך ההכנה של פקודת המבצע היה בה אולי כדי לחייב את גורמי התכנון לשקול חלופות אחרות או דרכי פעולה אחרות. כאמור לעיל, האמצעים הטכניים והדוקטרינה המבצעית לעצירת כלי שיט בים הפתוח מוגבלים למדי, ומכאן שתוכנית חלופית שניתן היה להפעילה כאשר נתברר היקף ההתנגדות ואופייה, הייתה עשויה למנוע את גלישתם של חיילים בזה אחר זה לידי קבוצת פעילי ה-IHH שהמתינו להם.

47. חשוב להדגיש כאן, כי למרות ההערות לעיל לגבי התכנון והארגון של המשימה, אין ללמוד מהן כי התכנון, כפי שנעשה בפועל על-ידי צה"ל, או האופן שבו אורגנה המשימה, הביאו ליישום בלתי חוקי של הפעלת הכוח על-ידי החיילים שהיו מעורבים במבצע או להפרה של המשפט הבינלאומי. כאשר בוחנים את המבצע כולו, נראה כי תגובתם של החיילים לא הייתה תגובת יתר וכי הבחינו כל העת בין סוגי האיום שניצבו בפניהם בסיטואציות שונות. כך נעשה גם אחרי שהתברר כי פעילי ה-IHH משתמשים בכלי נשק חמים.

מסקנה

48. מסקנת הוועדה היא כי כלל הפעולות שנקטה ישראל ביום 31 במאי 2010 לאכיפת הסגר הימי - למרות מספר קטן של הפעולות כוח שפרטיהן לא נתבררו עד תום - היו כדין ובהתאם לכללי המשפט הבינלאומי.

סוף דבר

49. היום, כחמישה חודשים אחרי שנפתחה שמיעת העדויות, מסיימת הוועדה חלק זה של עבודתה. בסופה של הדרך רבת המכשולים והמהמורות שבה הלכה הוועדה, ואחרי כל החקירות, הבדיקות, העיונים והדיונים שבהם נתייגעה, נחזור ונסכם את תמצית המסקנות:

הטלתו של הסגר הימי על רצועת עזה - בהתחשב בנסיבות הביטחוניות ובמאמצי של ישראל למלא אחר חובותיה ההומניטאריות - הייתה כדין ובהתאם לכללי המשפט הבינלאומי.

לפעולות שנקטה ישראל ביום 31 במאי 2010 לאכיפת הסגר הימי היו תוצאות מצערות של אובדן חיי אדם ושל פגיעות בגוף. עם זאת, ולמרות מספר קטן של הפעולות כוח שפרטיהן לא נתבררו עד תום, נמצא כי הפעולות שנקטו היו כדין ובהתאם לכללי המשפט הבינלאומי.